

Ladislav Babić

Peterson, Žižek, i ja

Kako mnogi komentiraju nedavno održanu [Žižek - Petersonovu](#) raspravu na temu „[Sreća: kapitalizam protiv marksizma](#)“, reko': „da ne budnem ni ja zadnji u selu!“, pa ću se kratko osvrnuti, doduše tek na jedan njen dio, sažet u odlomku [teksta](#) *Nikole Ačanskog*:

"Naime, Kina je, po Žižeku, uspela da ukombinuje dva naizgled suprotna principa u jedan koji prilično dobro funkcioniše (ali za koga, pita se i Žižek, da li su Kinezi zaista srećna nacija?). Jedan je princip slobodnog tržišta, dakle, kapitalizam, a drugi je princip autoritarne politike. Kina to radi u ime „sreće većine“ kako bi stvorila jedno, ne komunističko društvo, već „harmonično“ društvo, pozivajući se više na konfučijanska učenja, a manje na Marksa."

Ponekad nije stvar toliko u općem neslaganju, koliko u tome na što sudionici rasprave stavljaju naglasak. Sam po sebi, isključivo *socijaldarvinistički* pristup ljudskom društvu je danas [passe](#), s obzirom da je čovjek, mada dio animalnog svijeta ipak suštinski izdignut ponad njega. No, to ne znači da nas neke stvari ne mogu poučiti, kako bismo bolje shvatili i promijenili svoje rigidno, dogmatsko ponašanje. Tijekom diskusije, mada se *Peterson* ograničio skoro isključivo na individualistički pristup problemu – gotovo poput bivše britanske premijerke *Margaret Thatcher* u svom [negiranju društva](#) („*There is no such thing as society*“ - *nema nečega takvog kao što je društvo*) – ima u njegovom izlaganju moment koji se lijepo može korelirati sa *Žižekovim* kontraargumentima. A to je, kad *Peterson* ističe da u ljudi, poput ostatka životinjskog svijeta, postoji nadmetanje, takmičenje

iliti kompeticija jedinki prebačena s biološkog na socijalni plan (do pojave kolektivnog ludila u obliku ratova, kad poprima animalni nivo), gdje kao posljedica biološkog naslijeđa koje obuhvaća cijeli živi svijet postoje (beskrupulozne) *alfa-jedinke*, pokušavajući tako objasniti, ali i opravdati svekolike – pa i one humanim ljudima neprihvatljive - razlike u ljudskom društvu, kao rezultat toga. Etika se rasplinula u magli njegovih objašnjenja. Navest ćemo dio gotovo poetske *Thatcherine* izjave, iza njene tvrdnje da društvo kao takvo ne egzistira, kojom ona nastoji obraniti svoj stav:

„Postoji živa tapiserija muškaraca i žena i ljudi, a ljepota te tapiserije i kvaliteta naših života ovisit će o tome koliko je svatko od nas spreman preuzeti odgovornost za sebe i svatko od nas spreman se okrenuti i pomoći vlastitim naporima onima koji su nesretni.“,

a kojim ona individualizira nastojanja „*tkalaca tapiserije*“, ne vodeći računa o njenom konačnom izgledu, već je više „*zadivljuje*“ nastojanje „*tkalaca*“ bez obzira kako se u konačnici ono odrazuje na živote većine. Divi se „*ratu*“ kao takvom, bez obzira na njegov ishod (koji je za nju i slične beskrupulozne *alfa-jedinke* prihvatljiv; upravo zato mu se i divi!) i žrtve. Kvazihumanistički hvaleći rad jedinki, gubi iz vida rezultat koji je po cijeli svijet - porazan! Upravo ta *alfa-čeljad* dizajnira cjelokupni okvir - društveni političko-ekonomski sustav - prema svojim interesima (potrebama), i ako se to shvati, jasno je da je društvo potrebno kao etički regulator djelovanja pojedinaca. Drugim riječima, cjelina je potrebna da „*spusti na zemlju*“ pojedince koji su se poistovjetili s njome, bespogovorno smatrajući da poznaju njene stvarne interese. Daklem, kao što *Žižek* napominje na primjeru *Kine*, zajednica mora u ime „*sreće većine*“ ustrojiti takav sistem koji će to ponajbolje omogućiti. Dakako da taj ne mora biti po ugledu na *kineski*, jer je, primjerice, i uništeni *jugoslavenski samoupravni socijalizam* – gledajući cjelinu, s obzirom na kompleksnost ljudskog bića kojeg se ne može reducirati na ekonomski faktor - bio bolji, a svakako bi bio još bolji da mu se dozvolila evolucija spram demokratizacije u smislu ravnoteže društvenog i individualnog utjecaja.

Demokracija zapadnjačkog, kapitalističkog tipa, u tom je smislu inferiorna s obzirom da ona - u vidu kakav prevladava i za kakvu se *Peterson* možda eksplicitno ne zalaže ali implicitno slijedi iz njegove primjedbe o ljudskim *alfa-jedinkama* - teško može biti ideal sreće za većinu. Daklem, radi se prvenstveno o izboru okvira (primjerice, *kapitalističkog* ili *socijalističkog*) koji će ponajviše doprinjeti razvoju društva kao cjeline i sreći pojedinaca. U kontekstu *Thatcher-Petersonovog* inzistiranja na individualističkom pristupu, sasvim paradoksalno

zvuče nacionalne žalopojke oko depopulacije nacionalnih država, ukoliko ne igra ulogu „sreća većine“ već samo njihova „količina“. Ali, itekako shvatljivo sa stanovišta interesa eksploatatora; koga li će iskorištavati ako stanovništvo izumire? Država sama po sebi, ustrojena na dogmatski način i rigidno branjena ustavom i organima represije – koji ustvari brane njenu statičnu, za elite prihvatljivu strukturu – ne može biti garant ljudske sreće, što je uvidio i jugoslavenski teoretičar samoupravnih odnosa, *Edvard Kardelj*:

“Sreću čoveka ne može doneti ni država, ni sistem, ni politička stranka. Sreću čovek može sebi stvoriti samo on sam. Ali ne on sam kao jedinka, nego samo u ravnopravnim odnosima sa drugim ljudima. U tim odnosima on treba samoupravno i slobodno da ovladava svojim pojedinačnim i opštim društvenim odnosima, ali — u odgovarajućim demokratskim organizacionim oblicima — i državom, sistemom i političkom strankom kao instrumentima njegovog sopstvenog samoupravljanja. Avangardne snage socijalizma i socijalističko društvo, prema tome, mogu imati samo jedan cilj, a to je da, prema mogućnostima datog istorijskog trenutka, stvaraju uslove u kojima će čovek biti što slobodniji u takvom ličnom izražavanju i stvaranju da može — na osnovi društvene svojine na sredstvima za proizvodnju — slobodno raditi i stvarati za svoju sreću. To je samoupravljanje.”, (*Edvard Kardelj*, “*Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja*”)

Lišimo li citat ideoloških konotacija (koje će protivnici samoupravljanja prvo zapaziti), onda je – s obzirom na ekonomiju kao najbitniju (ali ne i jedinu) djelatnost koja određuje primarne životne potrebe – njegova suština istinita. Za sliku (ljudsko dostojanstvo i sreću) potrebno je urediti *pripadajući okvir* (društveno politički i ekonomski sustav). Radi se samo o tome da proizvodnja i sve što iz nje proizlazi (donošenje odluka, odnosi, raspodjela, utjecaj na okoliš itd...) ne može biti interesom samo jednog čovjeka, već svih zaposlenih i šire društvene zajednice. Čovjek nije “*oruđe koje govori*”, mada ga se i dan danas tako nastoji tretirati. Ako oko [100 tisuća poduzetnika](#) (pravih i fiktivnih), što čini oko 6.7% od skoro poldrug milijuna hrvatskih radnika (2015. godine), može njima diktirati uvjete proizvodnje, proizvodnih odnosa i raspodjele dobiti, onda ni ne zaslužuju drugo nego što imaju. Pa ipak, treba podsjetiti da je bilo globalnih pokušaja – za sada neuspješnih – da se stanje promijeni u njihovu korist. No, ni životnog partnera niste našli od prve, povedite računa o tome. Učešće u kreiranju vlastite sudbine pravo je svakog ljudskog bića, pa i radnika te vlasnika, a potonji to ne mogu u beskonačnost sprečavati onima od čijeg rada žive. Kaže se da dogovor kuću gradi, a tome su uvijek bili skloniji potlačeni od svojih tlačitelja. *Dok [dara](#) ne prevrši mjeru!*

Upravo dogovor je prednost samoupravnog socijalizma u okviru nestranačkog (ni višestranačkog, ni jednostranačkog) društva, za razliku od stranačkih u kojima se ne radi toliko o sreći ljudi koliko o očuvanju vlasti, što je posebno paradoksalno u zapadnjačkoj, višestranačkoj, kapitalističkoj demokraciji koja nam se nudi kao vrhunac socijalnog razvoja čovječanstva („*demokracija je najgori oblik vladavine osim svih drugih oblika koji su povremeno pokušavani*“, [Churchill](#)). Pojam demokracije evoluirao je od [atenskih vremena](#), pa nema ni jednog razloga da se njegova evolucija ne nastavi. Primjerice, i *Bernie Sanders* - jedan od više kandidata *Demokratske stranke* na prošlim, ali i slijedećim *američkim predsjedničkim izborima* - izražava se kao *demokratski socijalist*, doduše prilično nejasno, vjerojatno ustrajući na višestranačju zapadnjačkog tipa koje bi „*socijalizirao*“, što god to njemu značilo. Neki to „*prevode*“ kao *socijaldemokrat*, a drugi izjašnjavanjem za *demokratski socijalizam* iako je to malo vjerojatno. Važno je naglasiti da značenje demokracije nije vezano ni za koji društveno-ekonomski sustav, pa tako niti za kapitalizam, ali je upravo u njemu ograničena svojom jednostranošću (potpuna demokracija podrazumijeva *jedinstvo političke, socijalne i ekonomske demokracije*, uz njenu globalnu usmjerenost – jer tek tako je omogućen njen humanistički odnos prema cjelokupnom stanovništvu svijeta). Samo po sebi je višestranačje koje ne bi rezolutno raskrstilo s kapitalizmom prilično [društveno destabilizirajuće](#), ukoliko se pretpostavi da dozvoljava i socijalističku opciju (teorijski, jer zna da bi se u protivnom dezavuiralo, ali u praksi nikako čim ona zaprijeti preuzimanju vlasti):

„Pretpostavimo da dođete na vlast (demokratskim putem - što god on značio) i da imate dovoljno mašte zamisliti ovaj misaoni eksperiment. Provodite mjere socijalističke ekonomske politike (usput rečeno, a koje su to?) u upravljanju zemljom. Poslije četiri godine skinu vas s vlasti (nenasilno, izborima) stranke kapitalističke provenijencije poništavajući u svom mandatu vaša dostignuća. Nakon slijedeće četiri godine... Znači li to da bismo izvodili periodičke fluktuacije tipa: socijalizam - kapitalizam - socijalizam -... praćene svim mogućim napetostima i traumama koje ih prate? Zamijetite da se pri smjeni građanskih stranaka na vlasti izmjenjuju samo stranke, a ne i nepomirljivi politički sistemi.“

Nestranačko samoupravljanje prošireno s radnih organizacija na cijelo društvo, a napose na politiku upravljanja državom, trebalo bi se u potonjem pogledu bazirati na većinskom, neposrednom slaganju građana (slično referendumu, ali prilagođeno svakidašnjoj upotrebi) oko fundamentalnih pitanja (nekoć je to bilo moguće postići na *zborovima birača*, oblicima institucionalne participacije građana u političkom

životu, što bi danas ne samo olakšala već i omogućila sveopća informatizacija društava) koja bi *izabrani delegati bili zaduženi zastupati u parlamentu* (u medijima bi se, dakako, mogla nuditi i drukčija rješenja), *a ne vlastito manjinsko mišljenje koje mu se protivi* (u zreлом demokratskom društvu opada vjerojatnost da građani biraju ljude koji ne zastupaju stavove većine). Oko stvari koje pak izlaze iz domena postignutog sporazuma, glasalo bi se po individualnim opredjeljenjima. Tako bi se parlamentarno djelovanje svelo više na praktičnu zakonodavnu implementaciju predizborno zauzetih stavova groa birača, negoli na stranačke borbe oko naturanja rješenja za koja je poznato da ne odgovaraju volji većine građana, čime bi se dobilo na dinamici društvenih promjena u koje bi bila uključena cijela društvena zajednica. Slikovito bismo današnji društveni političko-ekonomski sustav i višestranačku, kapitalističku demokraciju mogli predstaviti bazenom u koji su svi uronjeni, mokre u njega raspravljajući o bistroj vodi, ne dosjetivši se promijeniti je (jer uživaju upravo u takvoj kakva jeste). Ukoliko je nekome to teško shvatiti neka sagleda planetu (u najširem, svjetonazorskom, političkom, biološkom i ekološkom smislu) kao realni, materijalni pokazatelj te svjetonazorske i političke ustajalosti.

Kao što lijepoj slici ne pristaje bilo kakav okvir jer je nagrđuje, tako je i ljudskoj sreći nužan sustav u kojemu će biti maksimalno sposoban za njenu realizaciju. U protivnom, obraćajući našu pažnju isključivo na jedinku i njeno batrganje za srećom, možemo kvalitativno izjednačiti sreće *zatvorenika, zatvorskog čuvara, roba, robovlasnika, kmeta, feudalca, proletera, buržuja* – što nije nego nonsens. Naravno, sreća je prvenstveno subjektivni doživljaj, ali ipak ne odražava samo genetsko ustrojstvo i psihologiju osobe, već se kroz nju prelama i društvena stvarnost. Ako društvo ne postoji, kako onda - sem kroz kaotično koprcanje individua u potrazi za vlastitom srećom, bez obzira na druge - mijenjati društvenu stvarnost, pitanje je na koje ne vjerujem da bi *Peterson* ili *Thatcherica* znali odgovor. Svaki čovjek je individua, svijet za sebe koji živi okružen ostalim individuama. Zakon akcije i reakcije, mnogo šireg od čisto fizikalnog smisla, govori kako ljudi – s obzirom da su u svakodnevnoj interakciji – jedni na druge utječu. Još je *Aristotel* shvatio da je čovjek *zoon politikon*, društvena životinja. Priznati pčelama i mravima da su društvene životinje a čovjeku ne, krajnje je apsurdno – vrhunac besmisla. Insekti se ravnaju prema instinktima, prihvaćajući strukturu svojih zajednica kakva jeste, a jedine promjene u njih unosi biološka evolucija. *Homo sapiens* međutim prosuđuje, uspoređujući vlastiti položaj s položajima svoje ljudske braće i sestara, pa se pita za razloge zašto se oni prečesto neprihvatljivo razlikuju, znajući da zajedno učestvuju u „*tkanju tapiserije*“ kojoj se bivša premijerka toliko divi. Ako li se čovjek dovinuo da može mijenjati

naizgled nepremostive, biološke razlike među ljudima koje nisu njegovo djelo (na primjer, mijenjati spol), tim je nerazumljivije zašto to ne bi činio i sa razlikama koje su isključivo rezultat njegova djelovanja; jer je u stanju da vrši odabir: *ovako* ili *onako*. Ako želi, što mu baš ne polazi odveć uspješno za rukom, što se nažalost u konačnici svodi na stupanj njegova biološkog i socijalnog razvoja, i utoliko je vjerojatno u ovom povijesnom trenutku *Peterson* djelomično u pravu. Ali, ne zaboravimo, ljudskost je dinamična kategorija koja se upravo sastoji u prevladavanju aktualnog razvojnog stanja.

2.5.2018.

PR

DIOGEN pro kultura

<http://www.diogenpro.com>